

Perusoikeuksien toteutuminen ja tartuntojen ehkäisy sosiaalihuollossa

Valvontaviranomaisille on tullut yhteydenottoja sosiaalihuollon asumispalveluissa asuvien ja ympärivuorokautisessa hoidossa olevien asiakkaiden COVID-19 aikana tehtyjen yhteydenpidon ja liikkumisen rajoittamisen asianmukaisuudesta.

Valvontaviranomaiset kiinnittävät tällä ohjeella kuntien ja palvelujen tuottajien huomiota siihen, ettei perustuslain mukaisia kansalaisten perusoikeuksia tarpeettomasti ja lainvastaisesti rajoiteta. Palvelujen tuottajien tulee huomioida, että vaikka tartuntojen ehkäisy on keskeisen tärkeää COVID-19 -tilanteessa, on rajoittamista koskien noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Toimintayksiköiden vastuuhenkilöiden on huolehdittava siitä, että tämä ohje käydään asiakastyötä tekevän henkilöstön kanssa läpi. Kuntien ja yksityisten palveluntuottajien tulee omavalvonnallisin keinoin varmistua siitä, että ohjetta noudatetaan kaikissa toimintayksiköissä. Kuntien tulee valvoa ohjeen noudattamista sekä omissa että ostamissaan yksityisten palvelujen tuottajien yksiköissä.

Suomen perustuslaki turvaa perusoikeudet kaikille. Sosiaalihuollon asiakkaana oleminen ei muuta sitä lähtökohtaa, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen aiheutonta ja lakiin perustumatonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Yksityselämän piiriin kuuluvat muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään. Jokaisella on myös oikeus elämään, ja tämän turvaamiseksi tarvitaan aktiivista tartuntojen ehkäisyä sekä asianmukaisia suojaamis- ja suojautumistoimia.

Lähtökohtana koronaviruksen leviämisen ehkäisemiseksi käytettävien rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on voimassa olevan lainsäädännön noudattaminen. Tarpeellistenkin rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä tulee noudattaa suhteellisuusperiaatetta, eli valittujen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuihin päämääriin nähden. Sosiaalipalveluissa työskentelevien työntekijöiden on tunnistettava asiakkaiden perustuslaissa turvatut perusoikeudet ja toimittava niin, että ne sosiaalipalveluja tuotettaessa toteutuvat.

Tartuntataudin perusteella tehtävästä perusoikeuksien rajoittamisesta päättää aina tartuntataudeista vastaava lääkäri

Kiinteä yhteistyö tartuntataudeista vastaavan lääkärin ja sosiaalipalveluista vastaavien tahojen välillä on tärkeää.

Tartuntatautilaissa on säädetty, että ainoastaan tartuntataudeista vastaava lääkäri voi asettaa asiakkaan karanteeniin, jos hänen epäillään altistuneen COVID-19 -infektioille tai eristää asiakkaan, jos hänen todetaan sairastuneen COVID-19 -infektioon. Tartuntataudin perusteella tehtyihin karanteeni- ja eristämispäätöksiin liittyviä rajoituksia ei voida yksikön omasta aloitteesta laajentaa yksikön kaikkia asiakkaita koskeviksi.

Yksittäisten ihmisten liikkumista toimintayksikössä ja toimintayksikön ulkopuolella voidaan rajoittaa vain tartuntatautilain mukaisen karanteenin tai eristämisen ajaksi. Karanteeni- tai eristyshuoneen ovea voidaan pitää ulkopuolelta lukittuna vain silloin, kun se on välttämätöntä ilmaitse tai pisara- ja kosketustartuntana tarttuvan yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäilyl-

tartuntataudin edellytykset täyttävän tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Päätöksen oven ulkopuolelta lukitsemisesta tekee virkasuhteinen kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tartuntataudeista vastaava lääkäri.

Tartuntatautilain 17 §:n nojalla ei voi antaa sitovia vierailukielloja sosiaalihuollon asumispalveluyksiköihin. Karanteeni- tai eristämispäätöksestä huolimatta asiakkaan oikeuksia ei saa tarpeettomasti rajoittaa. Karanteenissa tai eristyksessä olevalla asiakkaalla on oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä tavalla, joka ei aiheuta tartuntavaaraa muille. Taudin leviämisen ennalta ehkäisemiseksi toimintakäytännöistä asumisyksikön ulkopuolisessa liikkumisessa on hyvä keskustella yksikössä ja luoda yhteisesti hyväksytyt toimintakäytännöt. Esimerkiksi kotilomien jälkeen on tarkoituksenmukaista, että henkilökunta seuraa asiakkaan vointia mahdollisten oireiden varalta ja ohjaa asiakasta esim. turvavälien pitämisessä muihin asiakkaisiin mahdollisen tartuntavaaran ehkäisemiseksi.

Vanhustenhuollon asumispalvelut

Vanhustenhuollon asumispalveluyksiköissä on muistettava, että asiakkaiden ja heidän läheistensä tapaamisia ja vierailuja ei voi kategorisesti kieltää, eikä asiakkaan poistumista yksiköstä voi estää ilman lakiin perustuvaa syytä, mikäli asiakas ei ole tartuntatautilain mukaisesti eristetty tai karanteenissa. Iäkkäiden asiakkaiden hyvinvoinnin tukemiseksi tulee henkilöstön kaikin tavoin pyrkiä kehittämään ja toteuttamaan turvallisia tapoja, jotta ikäihmiset voivat tavata omaisiaan ja läheisiään. Tapaamisten toteutuksessa on lähtökohtaisesti huolehdittava myös siitä, että ne ovat mahdollisia ilman henkilökunnan läsnäoloa. Tällaisia menettelytapoja onkin jo viime aikoina toimintayksiköissä ansiokkaasti kehitetty.

Ikääntyneet kuuluvat COVID-19 -riskiryhmään, minkä vuoksi asiakasturvallisuuden varmistamiseksi sekä vierailujen että ulkoilun aikana on huolehdittava asianmukaisesta suojautumisesta ja turvaetäisyydestä.

Mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumispalvelut

Mielenterveys- ja päihdekuntoutujien avohuollon palveluissa ei ole pandemia/epidemiatilanteisiin liittyvää erityistä sääntelyä. Palvelujen piirissä voi kuitenkin olla COVID-19 -riskiryhmään kuuluvia asiakkaita, joiden kohdalla on huolehdittava asianmukaisesta suojautumisesta sekä mahdollisista muista erityisjärjestelyistä (vrt. vanhustenhuollon asumispalvelut).

Lasten ja nuorten palvelut

Lastensuojelulaissa ei ole tartuntatautiepideemiaa/pandemiaa koskevaa erityistä sääntelyä. COVID-19 -aikana sijaishuollossa olevan lapsen liikkuminen sijaishuoltopaikan alueella ja sen ulkopuolella tapahtuu samoin, kuin muidenkin lasten liikkuminen arjessa.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ja sijaishuoltopaikalla on pandemian aikanakin korostettu velvollisuus pyrkiä turvaamaan lapsen ihmissuhteiden pysyvyys ja edistämään lapsen oikeuksia yhteydenpitoon hänelle läheisiin ihmisiin.

Mahdollisessa COVID-19 -tartuntatautilanteessa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ratkaisee yhdessä edellä kuvatun terveydenhuollon viranomaisen kanssa, miten näissä tilanteissa toimitaan.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee olla yhteistyössä sijaishuoltoon sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa ja huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi.

Vammaiset henkilöt

Vammaisten henkilöiden liikkumista pois asumisyksiköstä ei voida rajoittaa muuten kuin tartuntatautilain mukaisilla päätöksillä tai kehitysvammalaissa mainittujen rajoitustoimenpiteiden edellytysten täyttyessä.

Osa vammaispalvelujen asiakkaista voivat kuulua COVID-19 -taudin riskiryhmään, minkä vuoksi asiakasturvallisuuden varmistamiseksi sekä vierailujen että ulkoilun aikana on huolehdittava asianmukaisesta suojautumisesta ja turvaetäisyydestä, kuten vanhustenhuollon palveluissa. Kaikkien asumisyksikön asiakkaiden liikkumista estävää päätöstä ei voi tehdä. Asiakasta on syytä ohjata ja muistuttaa yleisistä ohjeista ja ohjeiden noudattamisesta tartuntariskin vähentämiseksi: lähikontaktien välttäminen, etäisyyksien pitäminen muihin ihmisiin sekä hyvä käsihygienia.

Lopuksi

Kuntien ja yksityisten sosiaalipalvelujen tuottajien tulee huolehtia sosiaalihuollon palvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta kaikissa tilanteissa. Mahdolliseen seuraavaan tartuntatautilanteen pahenemiseen tulee valmistautua ja varautua siten, että asiakkaiden perusoikeudet toteutuvat eikä heidän oikeusturvansa vaarannu samalla kun huolehditaan tartuntojen ehkäisystä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on myös 18.6.2020 antamassaan päätöksessä (EOAK/3232/2020) arvioinut erityisesti vanhusten oikeuksien rajoitusten oikeudellisia perusteita koronaepidemian aikana. Linkki ratkaisuun: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3232/2020>

Sovelletut säädökset

Perustuslaki (731/1999) 2 §, 6-7 §:t, 9-10 §:t, 22 §

Tartuntatautilaki (1227/2016) 17 §, 60 §, 63 §, 67-69 §:t

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 4 §, 21 § ja 30 §

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 4 §, 8-9 §:t

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 3 §, 6-7 §:t

Jakelu

Kaikki Suomen kunnat

Yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajat (pyydetään välittämään toimintayksiköiden vastuuhenkilöille)

Tiedoksi

Sairaanhoitopiirit

Eduskunnan oikeusasiamies

Valtioneuvoston oikeuskansleri

Lisätietoja

Valvirasta lisätietojen antajat:

Elina Uusitalo, ylitarkastaja, puh. 0295 209 334

Reija Kauppi, lakimies, puh. 0295 209 429

etunimi.sukunimi@valvira.fi

Etelä-Suomen aluehallintovirastosta lisätietojen antajat:

Päivi Vainio, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 029 501 6000

Sari Luukko sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 029 501 6000

Sari Husa, sosiaalihuollon johtava ylitarkastaja, puh. 029 501 6000

Jaana Jokiniitty, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 029 501 6000

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastosta lisätietojen antajat:

Paula Mäkiharju-Brander, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 0295 018 525

Miia Kaartinen, aluehallintoylilääkäri, puh. 0295 018 091

Laura Blåfield, aluehallintoylilääkäri, puh. 0295 018 587

Lounais-Suomen aluehallintovirastosta lisätietojen antaja:

Sini Virtanen, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 0295 018 017

Itä-Suomen aluehallintovirastosta lisätietojen antaja:

Taija Liukkonen, ylitarkastaja, puh. 029 501 6911

Pohjois-Suomen aluehallintovirastosta lisätietojen antaja:

Mirka Mäkipää, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 0295 017 021

Lapin aluehallintovirastosta lisätietojen antajat:

Marjut Eskelinen, sosiaalihuollon ylitarkastaja, puh. 0295 017 378

etunimi.sukunimi@avi.fi